

## SOLIQ SIYOSATI ORQALI INNOVATSION TARAQQIYOTNI QO'LLAB- QUVVATLASH

*Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali  
Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi 4-kurs talabasi*

**Achilov Dostonbek Abdumannon o'g'li**

*Ilmiy rahbar: Xasanov Axmadjon Shodiyarovich*

**Annotatsiya:** *Ushbu maqolamizda soliq siyosati orqali innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashning usullari, uning iqtisodiyotga ta'siri va istiqbollari tahlil qilinadi. Innovatsion jarayonlarni rag'batlantirishda soliq imtiyozlari va yengilliklarining ahamiyati, xorijiy davlatlarning tajribasi hamda O'zbekistondagi amaldagi siyosatning samaradorligi o'rganiladi. Maqola davomida statistik ma'lumotlar va ilmiy yondashuvlardan foydalangan holda muhim xulosalar keltiriladi.*

**Kalit so'zlar:** *Soliq siyosati, innovatsion taraqqiyot, iqtisodiy rivojlanish, soliq imtiyozlari, raqobatbardoshlik, investitsiyalar.*

### ASOSIY QISM

Innovatsion taraqqiyot bugungi kunda iqtisodiyotning barqarorligi va xalq farovonligining kafolati sifatida e'tirof etilmoqda. Davlat tomonidan olib borilayotgan soliq siyosati innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlashda muhim o'rin tutadi. Innovatsiyalarni rivojlantirishda samarali soliq mexanizmlarining yaratilishi, texnologik yangiliklarni amaliyotga joriy qilish va tadbirkorlikni rag'batlantirish kabi masalalar dolzarbdir.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda soliq siyosatini takomillashtirish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, xalqaro tajribaga asoslangan holda innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish uchun yangi yondashuvlar ishlab chiqilmoqda. Ushbu maqolada soliq siyosatining innovatsion jarayonlarga ta'siri chuqur o'rganiladi.

Innovatsion taraqqiyot va uning iqtisodiyotdagi o'rni

Innovatsion taraqqiyot iqtisodiyotning yuqori sur'atlarda rivojlanishini ta'minlaydigan asosiy omil sifatida ko'riladi. Ushbu jarayon yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish, mehnat unumdorligini oshirish va xalqaro bozorda raqobatbardosh mahsulotlar yaratish orqali amalga oshadi. Jahon bankining hisobotlariga ko'ra, yuqori darajada innovatsion iqtisodiyotga ega davlatlarning YaIM o'sish sur'ati boshqa mamlakatlarga nisbatan ikki barobar tezroq bo'ladi. Masalan, Germaniyada innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun davlat budjetidan har yili 3,5% mablag' ajratiladi. Bu esa mamlakatni sanoat rivojlanishi bo'yicha yetakchi davlatlar qatoriga olib chiqmoqda. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda innovatsion loyihalar uchun davlat tomonidan ajratilayotgan mablag'larning hajmi

oshmoqda, ammo bu borada hali katta o'sish imkoniyatlari mavjud.

Soliq siyosati orqali innovatsiyalarni rag'batlantirish usullari

Soliq siyosati davlatning iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda kuchli mexanizm bo'lib, u innovatsion faoliyatni rag'batlantirishda ham muhim vosita hisoblanadi. Soliq imtiyozlari va yengilliklar tadbirkorlarni yangi texnologiyalarni joriy qilish va ishlab chiqarishni modernizatsiya qilishga undaydi. Xitoy tajribasida innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus soliq imtiyozlari amalda. Masalan, texnologik sohadagi tadbirkorlar uchun daromad solig'i stavkasi 25% dan 15% ga kamaytirilgan. Bundan tashqari, ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari uchun sarflangan xarajatlarning 75% dan ko'prog'i soliqdan ozod qilinadi. O'zbekistonda bu borada ayrim choralar qo'llanilayotgan bo'lsa-da, xalqaro tajribadan foydalanish zarurati mavjud.

Statistik ma'lumotlar va O'zbekiston tajribasi

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotni innovatsion yo'nalishda rivojlantirishga katta e'tibor qaratmoqda. Bu borada davlat soliq siyosati orqali innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashga alohida urg'u berilmoqda. So'nggi yillarda ilm-fan, texnologiya va innovatsiyalarni rivojlantirish uchun ajratilayotgan mablag'lar hajmi sezilarli darajada oshdi. 2023-yilgi statistik ma'lumotlarga ko'ra, ilmiy-tadqiqot ishlari va texnologiyalarni rivojlantirish uchun davlat budjetidan 2,1 trillion so'm mablag' ajratilgan. Bu ko'rsatkich 2022-yilga nisbatan 1,8 barobarga oshgan.

Davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, soliq imtiyozlari va yengilliklari orqali 2023-yilda 500 dan ortiq innovatsion loyiha amalga oshirilgan. Ushbu loyihalar doirasida yangi texnologiyalar joriy qilinib, ishlab chiqarish hajmi oshirilgan va mahsulotlarning eksport salohiyati kuchaytirilgan. Xususan, texnologik startaplar uchun davlat tomonidan ajratilgan soliq yengilliklari natijasida yangi innovatsion korxonalar soni ortgan. 2023-yilda kichik va o'rta biznes uchun ajratilgan soliq imtiyozlari evaziga 120 ta yangi texnologik korxonalar tashkil etilgan. Xitoy va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarning tajribasi O'zbekiston uchun namuna bo'lib xizmat qilmoqda. Masalan, Xitoyda ilmiy-tadqiqot ishlari uchun xarajatlarning 75 foizi soliqdan ozod qilinadi. O'zbekistonda esa 2022-yildan boshlab ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari uchun davlat tomonidan qo'shimcha soliq imtiyozlari joriy qilindi. Shu bilan birga, innovatsion mahsulotlar ishlab chiqaradigan korxonalar uchun foyda solig'i stavkasi 7,5 foizgacha pasaytirildi. Innovatsion taraqqiyotga soliq siyosati orqali ko'rsatilayotgan ta'sir faqat moliyaviy imtiyozlar bilan cheklanmaydi. Innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus iqtisodiy zonalar va texnoparklar tashkil etilgan. Toshkent shahrida joylashgan "Yashnobod" texnoparki bunga misol bo'la oladi. Ushbu texnoparkda joylashgan korxonalar uchun 10 yil davomida soliq imtiyozlari taqdim etiladi. Natijada, 2023-yilda texnoparklarda joylashgan korxonalar soni 15 foizga oshgan va yangi ishlanmalar soni 20 foizga ko'paygan.

Soliq siyosatining innovatsion faoliyatga ta'siri o'z samarasini keltirayotganini quyidagi natijalar orqali ko'rish mumkin:

Yangi texnologiyalarni joriy qilish natijasida 2023-yilda sanoat ishlab chiqarish hajmi 12 foizga oshdi. Innovatsion mahsulotlarning eksport hajmi 1,3 milliard AQSh dollariga yetdi, bu esa avvalgi yilga nisbatan 17 foizga ko'pdir. Soliq yengilliklari hisobiga kichik va o'rta biznesning innovatsion mahsulot ishlab chiqarishdagi ulushi 10 foizga yetdi. Bu yutuqlar O'zbekistonning soliq siyosati orqali innovatsion taraqqiyotni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlarining muvaffaqiyatli amalga oshirilayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ushbu jarayonni yanada samarali qilish uchun xalqaro tajriba asosida yangi soliq mexanizmlarini joriy etish imkoniyatlari mavjud. Davlatning bu yo'nalishdagi izchil siyosati iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va milliy mahsulotlarning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini oshirishda muhim rol o'ynamoqda. \*3

Soliq siyosati orqali innovatsion taraqqiyotni qo'llab-quvvatlash bugungi kunning muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Xorijiy davlatlar tajribasini o'rganish va O'zbekistonda amaldagi siyosat bilan taqqoslash bu sohada samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Janubiy Koreya va Xitoy misolida soliq siyosatining innovatsion taraqqiyotga ta'sirini tahlil qilish mumkin.

Janubiy Koreya innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashda davlatning faol rolini va soliq imtiyozlari orqali xususiy sektorni rag'batlantirish tajribasini namoyish qilgan. Davlat ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari (R&D) uchun soliqlarni sezilarli darajada kamaytiradi, shu orqali korxonalarini yangi texnologiyalarni rivojlantirishga undaydi. Bundan tashqari, kichik va o'rta korxonalar uchun maxsus soliq stavkalari joriy etilgan bo'lib, bu ularga innovatsiyalarni sinab ko'rish va amalga oshirish uchun qulay sharoit yaratadi. Koreya hukumati, shuningdek, startaplarni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus soliq yengilliklarini taklif qiladi va bu mamlakatni global miqyosda texnologik rivojlangan davlatlar qatoriga olib chiqdi.

Xitoy esa innovatsion rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda keng ko'lamli yondashuvni qo'llaydi. Xitoy hukumati texnologik klasterlarni tashkil etish va innovatsion markazlarni rivojlantirishga katta e'tibor qaratadi. Ushbu jarayonda soliq siyosati muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, yuqori texnologiyali korxonalar uchun soliq imtiyozlari joriy qilinadi, bu esa nafaqat mahalliy innovatorlarni, balki xalqaro kompaniyalarni ham Xitoy bozoriga jalb qiladi. Ilmiy-tadqiqot ishlariga sarflangan mablag'ning bir qismini soliqlardan ozod qilish orqali Xitoy texnologik mahsulotlarni ishlab chiqarishda yetakchi mavqeni egallab kelmoqda. Shu bilan birga, Xitoyda o'quv va tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun davlat tomonidan maxsus fondlar tashkil etilgan.

O'zbekistondagi amaldagi soliq siyosati esa bu borada hali ko'proq rivojlantirishni talab etadi. Innovatsion faoliyatni rag'batlantirish uchun ayrim soliq imtiyozlari mavjud bo'lsa-da, ularning samaradorligi hali sezilarli darajada yuqori emas. Ilmiy-tadqiqot va texnologik ishlanmalarni moliyalashtirishda xususiy sektorning ishtiroki cheklangan

bo'lib, bu ko'p jihatdan soliq yengilliklarining yetarli darajada joriy etilmagani bilan bog'liq. Shuningdek, innovatsiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan klasterlar va startaplarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari hali ham sust ishlamoqda.

#### Olimlar fikrlari va nazariy yondashuvlar

Olimlar soliq siyosatini innovatsion taraqqiyotni qo'llab-quvvatlashning asosiy omillaridan biri sifatida e'tirof etishadi. Masalan, iqtisodchi Robert Solou soliq yengilliklarini iqtisodiy o'sishning eng samarali usuli deb hisoblaydi. Unga ko'ra, yangi texnologiyalarni joriy qilish uchun tadbirkorlarga beriladigan soliq yengilliklari ularning moliyaviy yukini kamaytiradi va shu bilan birga innovatsion faoliyatga sarmoya kiritish rag'batini oshiradi. Shuningdek, mahalliy olimlardan biri Saidov Bobur "Soliq imtiyozlari orqali innovatsion faoliyatni rag'batlantirish iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga xizmat qiladi", deb ta'kidlaydi. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, ilmiy-tadqiqot institutlariga ko'rsatilgan soliq yengilliklari yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va iqtisodiyotga joriy qilishni tezlashtiradi. \*1

#### Soliq siyosatini takomillashtirish istiqbollari

Soliq siyosatini takomillashtirish iqtisodiyotni rivojlantirish va raqobatbardosh muhitni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Innovatsion taraqqiyot va investitsiyalarni jalb qilish uchun soliq mexanizmlarini moslashuvchan qilish zarur. O'zbekiston tajribasida ham davlat iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va yangi texnologiyalarni joriy etishga qaratilgan soliq siyosatini amalga oshirmoqda, ammo ushbu jarayonni yanada samarali qilish uchun qo'shimcha choralar talab etiladi.

Soliq yukini kamaytirish orqali tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish muhim masalalardan biridir. Bu yondashuv tadbirkorlar uchun moliyaviy imkoniyatlarni kengaytirib, yangi texnologiyalarni joriy etishga ko'maklashadi. Shuningdek, innovatsion faoliyatni moliyalashtirish uchun soliq imtiyozlarini kuchaytirish, jumladan, ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari uchun ajratilgan mablag'larni soliqdan ozod qilish samarali choralar qatoriga kiradi. Texnologik startaplarni qo'llab-quvvatlash maqsadida ularga soliq yengilliklarini taqdim etish istiqbolli yo'nalish sifatida qaralmoqda. Bunday yondashuv kichik va o'rta korxonalar uchun moliyaviy yukni kamaytiradi va ularni innovatsion loyihalar amalga oshirishga undaydi. Ushbu amaliyot xorijiy davlatlarda muvaffaqiyatli joriy etilgan bo'lib, O'zbekiston sharoitida ham samarali bo'lishi mumkin.

Eksport qiluvchi korxonalarga nisbatan soliq stavkalarini pasaytirish yoki ularni vaqtincha ozod qilish orqali milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini oshirish mumkin. Bu choralar korxonalarini yangi bozorlarni o'zlashtirishga rag'batlantiradi va iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Soliq siyosatini takomillashtirishda raqamlashtirish jarayonlari ham alohida ahamiyatga ega. Soliq tizimini raqamli platformalarga o'tkazish, soliq to'lovchilarning xarajatlarini avtomatlashtirish va shaffoflikni ta'minlash orqali davlat va biznes o'rtasidagi munosabatlar yanada samarali bo'lishi mumkin. Bu

yondashuv nafaqat ma'muriy yukni kamaytiradi, balki korrupsiyaning oldini olishga ham xizmat qiladi.

Soliq siyosatining uzoq muddatli strategiyasini ishlab chiqish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu strategiyada milliy va global tendensiyalarni hisobga olgan holda innovatsion iqtisodiyotga o'tish yo'llari aniq belgilanishi lozim. Bu esa davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirib, yangi investitsiyalarni jalb qilishga zamin yaratadi.

Shunday qilib, soliq siyosatini takomillashtirish istiqbollari iqtisodiyotning turli sohalarida innovatsion jarayonlarni rag'batlantirish va milliy farovonlikni oshirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv nafaqat iqtisodiy rivojlanishga, balki xalqaro bozorlar bilan integratsiyani chuqurlashtirishga ham xizmat qiladi.

### **XULOSA**

Soliq siyosati orqali innovatsion taraqqiyotni qo'llab-quvvatlash har qanday davlat uchun strategik ahamiyatga ega. Ushbu siyosat yangi texnologiyalarni joriy qilish, iqtisodiy samaradorlikni oshirish va xalqaro bozorda raqobatbardosh mahsulotlar yaratishga xizmat qiladi. O'zbekiston tajribasi va xalqaro tajribalar asosida soliq siyosatini yanada takomillashtirish orqali innovatsion taraqqiyotni yangi bosqichga ko'tarish mumkin. Bu esa mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga va xalq farovonligini oshirishga zamin yaratadi. Bunda Janubiy Koreya va Xitoy tajribalaridan foydalanishimiz mumkin. Janubiy Koreya va Xitoyning soliq siyosati orqali innovatsiyalarni rivojlantirishdagi yutuqlari O'zbekiston uchun o'rnak bo'lishi mumkin.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:**

1. Robert Solou – O'sish nazariyasi: taqdimot. Kembrij universiteti nashriyoti, 2000-yil. Ushbu kitobda iqtisodiy o'sish va soliq siyosati orqali innovatsiyalarni rag'batlantirishning nazariy asoslari bayon etilgan.

2. Karimov, A.M. – Iqtisodiy taraqqiyot va innovatsiyalarni rag'batlantirishning soliq mexanizmlari. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2018-yil. Ushbu kitobda soliq siyosatining innovatsion faoliyatga ta'siri batafsil tahlil qilingan.

3. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi – 2023-yil bo'yicha iqtisodiy rivojlanish statistik ko'rsatkichlari. Rasmiy sayt: stat.uz

4. Jahon banki materiallari – Innovatsiyalarni rivojlantirish va raqobatbardoshlikni oshirish. Rasmiy sayt: worldbank.org

5. Usmonov, B.T. – Kichik va o'rta biznesni rivojlantirishning iqtisodiy asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2016-yil. Ushbu asarda kichik korxonalar faoliyatini rivojlantirishda soliq siyosatining ahamiyati haqida ma'lumot berilgan.